

Puspa Shrestha

Best Quality Resource Site for Class 11 And 12 Students
(Based on Updated Curriculum 2077)

Puspa Shrestha

Best Quality Resource Site for Class 11 And 12
Students (Based on Updated Curriculum 2077)

 puspas.com.np

PDF Collections

Notes
Books
Model Questions

This PDF was downloaded from
puspas.com.np

Visit our website for more
materials.

puspas.com.np

Follow us on:

AR Dinesh

puspas.com.np

Puspa Shrestha

स्टिफन विलियम हकिङ

शारीरिक रूपमा अशक्त भए पनि दृढ इच्छाशक्ति तथा प्रतिभाको साथ पाएको र सधैं साधनामा रमाउने व्यक्ति कहिल्यै शक्तिहीन हुँदैन । शक्तित्रयको साथ पाएपछि शारीरिक अशक्तताका कारण सिर्जित जस्तोसुकै विषम परिस्थितिमा पनि सिर्जनशील हुँदै ऊ सफलताको शिखर चुम्न सफल हुन्छ । त्यस्तो व्यक्ति मानवहितमा समर्पित

हुन्छ भने ऊ आफूले गरेका योगदानका कारण समाज विशेषमा मात्र नभई सिङ्गो संसारभरि नै उदाहरणीय बन्न पुग्छ । यस्तै शारीरिक स्थिति अत्यन्त नाजुक भए पनि मानवहितका लागि केही गर्ने तीव्र चाहना, त्यसलाई साथ दिने प्रतिभा र निरन्तरको साधनाका कारण भौतिक शास्त्रमा नयाँ तथ्य उजागर गरेर सिङ्गो संसारलाई नै आश्चर्यचकित बनाउने व्यक्ति हुन्, स्टिफन विलियम हकिङ । नाम सुन्नेबित्तिकै उनको भौतिक रूप देखेका सबैको मानसपटलमा एउटा स्वचालित हिबलचेयरमा बसेको, टाउको निहुराएको, हातखुट्टा नचल्ने, बोल्न नसक्ने र शारीरिक रूपमा अत्यन्तै अशक्त व्यक्तिको चित्र प्रतिबिम्बित हुन्छ । उनले गरेका योगदानका बारेमा थाहा पाएपछि चाहिँ जो कोही छक्क पर्छ ।

हकिङको जन्म सन् १९४२ जनवरी ८ का दिन आमा इसाबेल र बुबा प्रयाङ्कको पहिलो सन्तानका रूपमा भएको हो । उनको जन्मस्थल बेलायतको प्रमुख शैक्षिक केन्द्रका रूपमा परिचित अक्सफोर्ड सहर हो । यही ठाउँको नामका आधारमा नै विश्वप्रसिद्ध विश्वविद्यालय अक्सफोर्डको नाम रहेको हो । उनी जन्मँदा बेलायत दोस्रो विश्वयुद्धको विभीषिकाबाट आक्रान्त थियो । उनी जन्मने समय नजिकिँदै जाँदा उनका आमाबुवा बेलायतको उत्तरी क्षेत्रमा अवस्थित हाइगेट नामको सहरमा बस्थे । उनीहरू पहिलो सन्तानको जन्म हुन लागेकामा निकै खुसी थिए । त्यही समयमा उनीहरू बसेको क्षेत्र वरिपरि जर्मनीले बम आक्रमण गरिरहेकाले उनीहरू दुःखी पनि थिए । यस अवस्थामा युद्धको सन्त्रासबाट बच्न र बचाउन उनका आमाबुवा उनी जन्मनुभन्दा केही समयअघि बेलायतकै अत्यन्त सुरक्षित मानिएको अक्सफोर्ड सहरमा बसाइ सरे । शैक्षिक केन्द्रमा आक्रमणकारीको आक्रमण नगर्ने योजना रहेकाले त्यतिखेर अक्सफोर्ड सहर निकै सुरक्षित मानिन्थ्यो । इसाबेल र प्रयाङ्क दुवैले

अक्सफोर्ड विश्वविद्यालयमै अध्ययन गरेकाले उनीहरूका लागि यो स्थान परिचित पनि थियो । यसैले पनि उनीहरूले अक्सफोर्ड रोजेका थिए । मध्यम वर्गीय परिवारका उनीहरू यतिखेर आर्थिक अभावबाट गुञ्जिरहेका थिए । यस्तो स्थितिमा पनि धैर्यका साथ प्रयाङ्कले पत्नी इसाबेलको हेरचाह गर्दै, अर्थराशि जुटाउँदै होटलमा बसेर अस्पतालमा आफ्नो पहिलो सन्तानको प्रतीक्षा गरे । ‘ढुङ्गाको काप फोरेर पनि उम्रन्छ पिपल’ भने भैँ होनहार प्रतिभाको जन्म हुनु नै थियो र संसारलाई उल्लेख्य योगदान दिनु नै थियो । प्रतिभाशाली हकिड पनि यो विषम परिस्थितिमा सकुशल जन्मे र हुर्के पनि । हकिडका फिलिप्पा र मेरी नामका दुई बहिनी र एडवार्ड नामका एक भाइ छन् ।

हकिडको विद्यालयीय शिक्षाको प्रारम्भ लन्डन हाइगेटस्थित बायरन हाउस विद्यालयबाट भएको हो । उनले त्यहाँ धेरै समय पढ्न पाएनन् । उनी आठ वर्षको छँदा उनका आमाबुबा जागिरका सिलसिलामा बेलायतको अक्सफोर्डबाट ३२ किलोमिटर उत्तरपश्चिममा रहेको अल्बान्स सहरमा बसाइ सरे । यसैले आमाबुबाका साथमा रहेका हकिड पनि त्यहीँको सेन्ट अल्बान्स नामको विद्यालयमा भर्ना भए । विद्यालयमा भर्ना भए पनि उनी पढाइमा त्यति ध्यान दिँदैनथे । उनी नौ वर्षको छँदा आफ्नो कक्षामा कमजोर विद्यार्थीको श्रेणीमा परेका थिए । उनले आफ्नो परिवारबाट भने पूर्ण शैक्षिक वातावरण पाएका थिए । उनका आमाबुबा दुवै शिक्षित थिए । इसाबेल अर्थशास्त्र र प्रयाङ्क जीव विज्ञानका विद्वान् थिए । पक्कै पनि आमाबुबाको आनुवंशिक गुण र संस्कारको प्रभाव छोराछोरीमा पर्छ नै । विद्यालयीय पढाइमा ध्यान नदिए पनि उनी आफ्नो घरको पुस्तकालयमा रहेका राम्रा राम्रा किताबमध्येबाट आफूलाई मन परेका किताब पढिरहन्थे । उनको भुकाव विद्यालयभन्दा बाहिरका अन्य काममा धेरै रहन्थ्यो । हकिड १३ वर्षको छँदा उनका बुबाले उनलाई त्यस बेलाको राम्रो मानिएको वेस्टमिनिस्टर विद्यालयमा पढाउन चाहेका थिए । विरामी परेकाले उनले त्यस विद्यालयबाट लिइएको छात्रवृत्तिको परीक्षा दिन पाएनन् । छात्रवृत्तिबिना त्यस विद्यालयमा पढाउन सक्ने आर्थिक स्थिति हकिडको थिएन । त्यसैले उनले सेन्ट अल्बान्सबाटै विद्यालयीय शिक्षा पूरा गरे ।

हकिड बाल्यकालदेखि नै निकै जिज्ञासु र सिर्जनशील स्वभावका थिए । कुनै पनि यान्त्रिक वस्तुलाई गहिरिएर हेर्ने, त्यसको भित्री संरचनालाई बुझ्ने र तिनबाट बन्न सक्ने नयाँ वस्तुका बारेमा परिकल्पना गर्ने उनको बानी थियो । साथीहरूको सहयोग लिई उनले पुराना घडी तथा रेडियोका पार्टपुर्जाबाट कम्प्युटर बनाएका थिए र यसैबाट उनी अवधारणात्मक गणितीय समीकरणको समाधान गर्ने गर्थे । उनले आफूले खेल्ने गेम र हवाईजहाज, ढुङ्गा आदिको नमुना पनि आफैँ बनाएका थिए । यस्तो सिर्जनशील कार्यबाट प्रभावित भएका उनका साथीहरू हकिड आफ्नो संसारको रचना गरेर त्यसलाई चाहिने नियम आफैँ बनाउन सक्छन् भनेर उनलाई थप हौसला दिन्थे । उनका यस्ता कामबाट प्रभावित भएका शिक्षक उनलाई जन्मजात प्रतिभा भएको व्यक्ति मान्थे । साथीहरू चाहिँ उनलाई आइन्स्टाइन भनेर बोलाउँथे । घरमा बस्दा पनि उनी प्रायः

शोधखोजमा नै तल्लीन भइरहन्थे । उनी आफ्ना साथीलाई लिएर साँझको समयमा घरको पछाडि जान्थे र आकाशका तारालाई हेरिरहन्थे । ब्रह्माण्डप्रतिको जिज्ञासाले उनलाई बाल्यकालदेखि नै घच्चच्याइरहेको थियो ।

हकिड 'मानिसलाई जेमा रुचि छ त्यसैमा प्रगति गर्न सक्छ' भन्ने भनाइका आदर्श दृष्टान्त हुन् । हकिडका बुबा प्रयाङ्कले उच्च तहको अध्ययनमा छोराले जीवविज्ञान पढे राम्रो हुन्थ्यो भन्ने चाहेका थिए । बुबाको इच्छा पूरा गर्नकै लागि उनले सुरुमा केही दिन जीवविज्ञान पढे । आफूलाई मन नपरेको विषय भएकाले त्यसमा उनले प्रगति गर्न सकेनन् र त्यो विषय छोडिदिए । अन्त्यमा उनले गणित र भौतिक शास्त्रलाई आफ्नो विषय बनाए । आफूलाई मन परेको विषय पाएपछि उनको पढाइमा रुचि बढ्दै गयो । जति नै गाह्रो भए पनि आफूलाई मन परेको विषय पढ्न पाउँदा त्यसमा सजिलै सफलता प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने भनाइलाई हकिडले प्रमाणित गरिदिए । धेरैका लागि गाह्रो विषयका रूपमा चिनिने गणितका गाह्रा प्रश्न र भौतिक शास्त्रका जटिल सिद्धान्त उनी सजिलै बुझ्थे । गणितका कठिन समस्या समाधान गर्न पनि उनी आफ्ना साथीभन्दा निकै अधि थिए । गणित विषय नै लिएर अक्सफोर्ड विश्वविद्यालयबाट स्नातक गर्ने स्टिफनको सपना थियो । आफूले अक्सफोर्डबाटै पढेकाले छोराले पनि त्यहीँबाट स्नातक गर्दा राम्रो हुने इच्छा उनका बुबाको पनि थियो । यसैले उनी १७ वर्षको छँदा उच्च अध्ययनका लागि अक्सफोर्ड विश्वविद्यालयको युभिर्सिटी कलेजमा भर्ना हुन भनेर गए । त्यति बेला विश्वविद्यालयमा गणित विषयको अध्ययन अध्यापन हुँदैनथ्यो । आफूलाई मन परेको गणित विषय लिन नपाएपछि उनले भौतिक शास्त्र पढ्न थाले । उनले सन् १९६२ मा त्यहीँबाट प्राकृतिक विज्ञानमा प्रथम श्रेणीमा स्नातक तह उत्तीर्ण गरे । अक्सफोर्डमा स्नातक तहको अन्तिम वर्षमा अध्ययनरत छँदा हकिडले सामान्य हिँडडुलमा पनि आफ्नो नियन्त्रण नभएको जस्तो महसुस गर्न थाले । यो उनको विमारीको पूर्वसङ्केत थियो । यति बेला उनी २१ वर्षका थिए । उपचारका सामान्य प्रक्रिया पूरा गर्दै उनले आफ्नो पढाइलाई निरन्तरता दिइरहेका थिए । स्नातक तह उत्तीर्ण गरिसकेपछि विद्यावारिधिका लागि उनी क्याम्ब्रिज विश्वविद्यालयमा भर्ना भए । उनलाई रोगले भने भन् भन् च्याप्दै लग्यो । सन् १९६३ तिर आँखा तिर्मिराउने र आवाज पनि लटपटिएको जस्तो हुन थालेपछि परीक्षण गराउँदा उनलाई 'अम्योट्रोफिक ल्याटरल स्क्लेरोसिस' नामक स्नायुसम्बन्धी रोग भएको पत्ता लाग्यो । यो रोग लागेको मानिसका सबै अङ्गले बिस्तारै काम गर्न छोड्ने र अन्ततः श्वासनली बन्द भएर उसको मृत्यु हुने गर्थ्यो । यसैले चिकित्सकले उनको आयु दुई वर्ष मात्र रहेको बताएका थिए । यस्तो अवस्थामा सुरुका दिनमा उनमा निराशा छाउनु स्वाभाविक नै थियो तर पनि उनीभित्रको इच्छाशक्तिले विद्यावारिधिको अध्ययनलाई अधि बढाउन प्रेरित गरिरहेको थियो । अत्यन्त मानसिक पीडा हुँदा उनी चुपचाप घन्टौंसम्म सङ्गीत सुनिरहन्थे ।

विषम परिस्थितिमा सकारात्मक सोच लिँदा समस्याबाट सहजै उम्कन सकिन्छ, भन्ने भनाइका उत्कृष्ट दृष्टान्त हकिड हुन् । रोग ठिक नहुने खालको छ र यसको कुनै उपचार छैन भने पनि यस बारेमा चिन्ता नलिने बरु यस अवधिमा समाजका लागि केही गर्ने सोचका साथ उनी अध्ययनमा दत्तचित्त भइरहे । यता रोग भने दिनप्रतिदिन बढ्दै थियो । विस्तारै अङ्गले काम गर्न छोड्दै गए । सन् १९६५ मा उनी लट्ठीको सहाराबिना हिँड्न नसक्ने भए । यस्तो विषम परिस्थितिमा पनि रोगसँग सङ्घर्ष गर्दै उनले सन् १९६६ मा क्याम्ब्रिजबाट नै विद्यावारिधि गरे । विद्यावारिधि पूरा गरिसकेपछि क्याम्ब्रिजमा विद्वत्वृत्ति प्राप्त गरी अनुसन्धाताका रूपमा काम थाले । सन् १९६८ मा उनी क्याम्ब्रिजमा खगोल अध्ययन संस्थानको सदस्यमा नियुक्त भए । सन् १९६९ तिर हातखुट्टा चलन छाडेपछि उनी हिवलचेयरबिना कतै जान नसक्ने भए । उनलाई काम गर्न सजिलो होस् भनेर उनको हिवलचेयरमा कम्प्युटर पनि जडान गरिएको थियो । हिवलचेयरको सहारामा उनी आफ्नो विभाग गएर आफ्नो नियमित काम सम्पन्न गर्न थाले । अध्ययन र अध्यापनको कामलाई निरन्तरता दिँदै उनी एकपछि अर्को सफलता पनि चुम्दै गए । सन् १९७४ मा उनी विश्वकै प्रतिभाशाली वैज्ञानिक सम्मिलित भएको रोयल सोसाइटीको सभामा सामेल भए । सन् १९७९ मा गणित विषयमा क्याम्ब्रिजकै प्रसिद्ध पद 'ल्युकेसियन प्रोफेसर' मा नियुक्त भए । सन् १९८५ मा उनी धेरै विरामी परेपछि चिकित्सकले यस रोगको उपचारका लागि श्वासनलीको शल्यक्रिया गर्नुपर्ने र यो शल्यक्रिया गरेपछि हकिडको पूरै आवाज गुम्न सक्ने बताएका थिए । शल्यक्रियाबिना उनलाई बचाउन असम्भव भएकाले उनको शल्यक्रिया गरियो । शल्यक्रियापछि उनको आवाज पुरै हरायो । यसपछि उनले आफूले गरिरहेको काम अधि बढाउन सकेनन् । यसले गर्दा उनलाई धेरै जनाबाट टाढा रहनुपर्ने अवस्था आयो । दृढ इच्छाशक्ति छ भने तँ चिता म पुऱ्याउँछु भने भैं केही समयपछि उनको मस्तिष्कको तरङ्ग र अनुहारका भावका आधारमा सञ्चालन हुने कम्प्युटरको निर्माण भयो । यसैका सहायताबाट उनी आफ्ना अनुसन्धानसम्बन्धी लेख प्रकाशित गर्ने एवम् प्रवचन र अन्तर्वार्ता दिने गर्थे ।

हकिडलाई जीवनमा साथ दिने र सहयोग गर्ने कार्यमा पत्नी जेनको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । हकिड क्याम्ब्रिजमा विद्यावारिधि गरिरहँदा उनले जेन वाइल्डसँग प्रेम गर्न थालेका थिए । जेन पनि हकिडलाई निकै मन पराउँथिन् । रोग लागेको थाहा पाउँदा पनि जेनले हकिडलाई प्रेम गर्न छोडिनन् । पछि सन् १९६५ मा विवाह गरेपछि उनीहरूको प्रेमसम्बन्ध दाम्पत्य सम्बन्धमा परिणत भयो । उनीहरूका लुसी नामकी छोरी र रोबर्ट र तिमोथी नामका दुई छोरा जन्मे । उनीहरूको दाम्पत्य सम्बन्धमा खटपट आएपछि सन् १९९० मा सम्बन्धविच्छेद भयो । त्यसपछि सन् १९९५ मा उनले आफ्नो स्याहारसुसार गर्ने नर्स एलेन मेसनसँग विवाह गरे । मेसनसितको दाम्पत्य सम्बन्ध पनि लामो समयसम्म रहन सकेन । सन् २००६ मा उनीसँग पनि हकिडको सम्बन्धविच्छेद भयो ।

शारीरिक रूपमा अशक्त र पारिवारिक जीवनमा खटपट आए पनि हकिडले आफू शक्तिहीन भएको महसुस गरेनन् । 'आशा राख र व्यस्त बन' लाई मूल मन्त्र बनाएका उनले शारीरिक अशक्ततालाई अनुसन्धान गर्ने उपयुक्त अवसरका रूपमा लिए । जीवनप्रति आशावादी बनेर निरन्तर अनुसन्धानरत उनले शारीरिक अशक्तताकै समयमा पनि भौतिक शास्त्रमा नयाँ तथ्य उजागर गर्न सफल भए । हकिडले आफ्नो जीवनकालमा दर्जनभन्दा बढी पुस्तक र कैयौँ शोधपत्र तयार गरी प्रकाशन गरे । उनले लेखेका पुस्तकमध्ये सन् १९८८ मा प्रकाशित 'अ त्रिफ हिस्ट्री अफ टाइम' सर्वाधिक चर्चित पुस्तक हो । यस पुस्तकलाई सन् १९९८ मा गिनिज बुक अफ वर्ल्ड रेकर्डद्वारा सदावहार सर्वाधिक बिक्री हुने पुस्तक घोषणा गरियो । यो पुस्तक २३७ सातासम्म सन्डे टाइम्सको सर्वाधिक बिक्री हुने सूचीमा रहन सफल भएका कारण पनि धेरै चर्चित बन्यो । यस पुस्तकले हकिडलाई पनि निकै चर्चित बनायो । यस पुस्तकमा उनले ब्रह्माण्डको उत्पत्ति, संरचना, विकास र भविष्यसम्बन्धी कठिन विषयलाई पनि आम मानिसले सजिलै बुझ्ने भाषामा प्रस्तुत गरेका छन् । ४० भन्दा बढी भाषामा अनुवाद भइसकेको यस कृतिमा आधारित चलचित्र पनि बनेको छ ।

हकिडले ब्रह्माण्डको उत्पत्ति र संरचनासम्बन्धी गहिरो अध्ययन गरी यससम्बन्धी आफ्ना मौलिक मान्यता प्रस्तुत गरेका छन् । ब्रह्माण्डको उत्पत्ति निश्चित परिभाषित सिद्धान्तअनुसार भएको मान्यता राख्ने हकिडले यसको उत्पत्ति सर्वाधिक घनत्वको अवस्थामा रहेको कुनै बिन्दुबाट भएको र त्यसको अन्त्य पनि त्यस्तै बिन्दुमा हुने बताएका छन् । यस बिन्दुलाई वैज्ञानिकले सिङ्गुलारिटीको संज्ञा दिएका छन् । क्वान्टम पुञ्जका रूपमा रहेकाले सर्वाधिक घनत्वको अवस्थामा रहेको यस बिन्दुलाई हकिडले ब्याकहोल भनेका छन् । उनले ब्याकहोल अत्यन्त भारयुक्त ताराको अवसानपछि निर्माण हुने भएकाले तारा अनन्त भए भैँ ब्याक होल पनि अनन्त हुन सक्ने र तीमध्ये केही ब्याकहोलमा महाविस्फोटन भई ब्रह्माण्डको उत्पत्ति हुने मान्यता राखेका छन् । हकिडले सुरुमा आइन्स्टाइनले भने भैँ ब्याकहोलभित्रको स्थान, समय र गुरुत्वाकर्षणको प्रबलताका कारण त्यसभित्र छिरेको प्रकाशसमेत बाहिर ननिस्कने र त्यसले सबै चिज आफूमा समाहित गर्ने भएकाले त्यसको भार बढ्छ, भन्ने धारणा राखेका थिए । पछि उनले यस सम्बन्धमा आफ्ना मौलिक विचार प्रस्तुत गरे । उनले अधिक गुरुत्व शक्तिले गर्दा ब्याकहोलभित्र हरेक चिज खुम्चिएर रहेका हुने र अझ खुम्चिँदै जाँदा त्यसबाट विकिरण उत्सर्जन हुन्छ, भन्ने पत्ता लगाए । उनकै नाममा यस विकिरणको नाम पनि 'हकिड्स रेडियसन' राखियो । ब्याकहोलमा महाविस्फोटन भएर उत्पन्न भएको ब्रह्माण्ड खुम्चिँदै गएर पुनः ब्याकहोलमा परिणत भएपछि त्यसको अन्त्य हुने विचार पनि उनले प्रस्तुत गरे । हकिडले प्रस्तुत गरेको यो विचार र संसारकै प्राचीनतम ग्रन्थ 'ऋग्वेद' मा प्रस्तुत भएको सृष्टिसम्बन्धी दृष्टिमा निकै समानता रहेको देखिन्छ । 'ऋग्वेद' मा 'यस संसारको सृष्टि हुनुपूर्व अन्धकारले ढाकिएको अत्यन्त सघन ऊर्जाशील अन्धकार थियो । यही अन्धकारबाट चारैतिर फैलिएको किरण पदार्थमा परिणत भएपछि संसारको सृष्टि भयो ।' भनिएको छ ।

हकिडले ब्रह्माण्डशास्त्री रोजर पेनरोजसँग मिलेर अल्बर्ट आइन्स्टाइनको 'सामान्य सापेक्षताको सिद्धान्त' बारे थप व्याख्या गरे । आइन्स्टाइनले सापेक्षता भनेको आफू स्वतन्त्र नभएर अर्कासित सम्बद्ध हुने गुण वा अवस्था हो भनेका थिए । यही भनाइका आधारमा हकिडले ब्रह्माण्डका सबै वस्तु स्वतन्त्र नभएर एकअर्कासित सम्बद्ध हुने विचार अधि सारे । यही क्रममा उनले अदृश्य उपपरमाणुको अध्ययन गर्ने क्वान्टम सिद्धान्त र स्थूल दृश्य प्रपञ्चको अध्ययन गर्ने सापेक्षता सिद्धान्तलाई एउटै सूत्रबाट व्याख्या गर्ने प्रयास गरे । ब्रह्माण्डको व्याख्यामा यी दुवै सिद्धान्तलाई जोड्ने उनी पहिलो वैज्ञानिक हुन् । यस्तै हकिडले वार्महोलको पनि व्याख्या गरेका छन् । उनले वार्महोलका माध्यमबाट समययात्रा गरी एउटा ग्यालेक्सीबाट अर्को ग्यालेक्सीमा छोटो समयमा पुग्न सकिने बताएका छन् । यो पनि उनको अनुसन्धानको अर्को उपलब्धि हो । पछिल्लो समयमा उनी ब्रह्माण्डका सबै शक्तिलाई एकीकृत व्याख्या गर्ने एउटै सिद्धान्त बनाउने प्रयत्नमा तल्लीन थिए । यस कार्यमा उनी पूर्णतः सफल हुन चाहिँ सकेनन् । उनले पछिका अनुसन्धाताका लागि मार्गचित्र भने कोरिदिएका छन् ।

हकिडले पृथ्वीमा आइपर्ने सम्भावित विपत्तिबाट बच्न मानव समुदायलाई बारम्बार सचेत गराउने गर्थे । उनले परमाणुयुद्ध, विश्वव्यापी तापक्रम वृद्धि, प्रकृति विरुद्धका मानवीय गतिविधिका कारण पृथ्वीमा मानव जीवन खतरामा रहेको बताएका छन् । यसैले यसतर्फ समयमै सचेत हुन आग्रह गरेका छन् । यस्तै उनले मानिसलाई कृत्रिम बुद्धिमत्तापूर्ण रोबोटको निर्माणमा सचेत हुनुपर्ने बताएका छन् । कृत्रिम बुद्धिमत्तापूर्ण रोबोट मानिसको दिमागका उपज भए पनि स्मरण र विश्लेषणात्मक सामर्थ्य मानिसको भन्दा धेरै हुँदै गइरहेको छ । मानिसले गर्न सक्ने सबै काम यी यन्त्रहरू सजिलै गर्न सक्छन् । यसैले उनी कृत्रिम बुद्धिमत्ताले मानिसलाई नभई मानिसले कृत्रिम बुद्धिमत्तालाई नियन्त्रण गर्नुपर्ने मान्यता बारम्बार दोहोर्‍याइरहन्थे ।

हकिड एक प्रेरक वक्ता पनि थिए । आफ्नो हिवलचेयरमा जडित कम्प्युटरको सहयोगले समय समयमा उनले दिएका प्रेरणादायी वक्तव्य अत्यन्तै जीवनोपयोगी छन् । उनले बालबालिकालाई आफूभन्दा तलको पैतालालाई नभई सधैं तारालाई हेर्न, बिनाकाम जिन्दगी खाली हुने भएकाले सधैं कर्मशील बन्न र कसैले प्रेम गरेमा त्यसलाई स्वीकार गर्न सुझाव दिएका छन् । उनले बिनागल्ती संसारका कोही पनि मानिस अधि बढ्न नसक्ने भएकाले गल्तीलाई प्रगतिको पथप्रदर्शकका रूपमा लिनुपर्ने बताएका छन् । यस्तै उनले शारीरिक रूपमा अशक्त व्यक्तिलाई काम गर्ने क्षमतामा अपाङ्गता हुनु मात्रै नराम्रो हो, शरीरमा होइन भन्दै शारीरिक अशक्ततालाई कहिल्यै पनि दुर्भाग्य सम्भन्न नहुने सुझाव दिएका छन् । ज्ञानशक्तिले नयाँ तथ्य पत्ता लगाउन, क्रियाशक्तिले उद्देश्यलाई कार्यान्वयन गर्न र इच्छाशक्तिले सधैं काम गर्न प्रेरित गर्छ भन्ने मान्यता राख्ने उनी इच्छाशक्ति, ज्ञानशक्ति र क्रियाशक्तिका त्रिवेणी थिए । यिनै शक्तिका आधारमा शारीरिक अशक्ततामाथि उनले विजय प्राप्त गरेका थिए ।

आफ्नो जीवनमा गरेका योगदानका कारण हकिडले थुप्रै पुरस्कार पाएका छन् र धेरै सम्मानबाट उनी विभूषित भएका छन् । उनले अल्बर्ट आइन्स्टाइन मेडल (सन् १९७९), हयुज मेडल अफ रोयल सोसाइटी (सन् १९७६), मेडल अफ रोयल एस्ट्रोनोमिकल सोसाइटी (सन् १९८५) लगायतका दर्जनभन्दा बढी स्वर्ण पदक र पुरस्कार प्राप्त गरेका छन् । सन् १९८२ मा ब्रिटिस महारानी एलिजाबेथले उनलाई 'कमान्डर अफ द ब्रिटिस एम्पायर' कदरबाट सम्मान गरेकी छन् भने सन् २००९ मा अमेरिकी सरकारले त्यहाँको सर्वोच्च नागरिक सम्मान 'राष्ट्रपति' पदकबाट सम्मान गरेको छ ।

जीवनका अधिकांश क्षण ब्रह्माण्डको अनुसन्धानमा बिताउने हकिडको पारिवारिक जीवन र व्यक्तित्वका विविध पाटालाई झल्काउने विभिन्न चलचित्र र वृत्तचित्र बनेका छन् । 'द थेओरी अफ एन्थिडिङ', 'अ ब्रिफ हिस्ट्री अफ टाइम' नामका चलचित्रका साथै 'स्टिफन हकिडस युनिभर्स', 'होराइजन : द हकिड प्याराडक्स', 'मास्टर अफ साइन्स फिक्सन', 'इन टु द युनिभर्स विद स्टिफन हकिड' लगायतका वृत्तचित्रको निर्माण भइसकेको छ ।

निरन्तर सङ्घर्षशील हकिडले सन् २०१८ मार्च १४ मा ७६ वर्षीय जीवनसङ्घर्षबाट सदाका लागि विश्राम लिए । उनी भौतिक रूपमा यस संसारमा नभए पनि उनका सिद्धान्त, उनले लेखेका दर्जनौं पुस्तक र उनीमाथि बनेका चलचित्र एवम् वृत्तचित्रले उनलाई सदैव अमर राख्ने छन् । शारीरिक रूपमा अशक्त हुँदा पनि निरन्तर अनुसन्धान गर्दै भौतिक शास्त्रमा नयाँ तथ्य उजागर गरेर मानवीय चेतनालाई नयाँ उचाइमा पुऱ्याउन उल्लेख्य योगदान गर्ने हकिड वैज्ञानिक जगत्का विशिष्ट प्रतिभा हुन् ।

शब्दशुद्धार

१. दिइएका शब्द र अर्थबिच जोडा मिलाउनुहोस् :

शब्द	अर्थ
विभीषिका	सफल हुनका लागि कुनै काम बारम्बार गर्ने क्रिया
मानसपटल	बनावटी
आनुवंशिक	खँदिलोपन
जिज्ञासा	आकाशमण्डल
अवधारणात्मक	मानसिक तह
खगोल	जान्ने इच्छा
घनत्व	परम्परा

कृत्रिम	कुनै विषयप्रति विचारपूर्वक निश्चय गरिएको
साधना	भय
	पुख्यौली
	संसार

२. दिइएका अर्थ दिने शब्द पाठबाट खोज्नुहोस् :

- (क) रहनसहन, मर्यादा, सम्पर्क, शिक्षा आदिका कारणबाट मान्छेका मनमा पर्ने प्रभाव
- (ख) स्नायुसम्बन्धी एक रोग
- (ग) कलपुर्जा, दम आदिले आफैँ सञ्चालन हुने
- (घ) पछि सिद्ध हुन सक्ने कुराको पहिले नै मनमा गरिने अड्कल वा धारणा
- (ङ) ज्ञात राशिका सहायताले अज्ञात राशि निकाल्ने प्रक्रिया
- (च) विद्वानलाई जीवनयापनका लागि दिइने सावधिक आर्थिक अनुदान
- (छ) पृथ्वी, अन्तरिक्ष, ग्रह, नक्षत्र आदिको वैज्ञानिक अध्ययन गर्ने शास्त्र
- (ज) इतिहास, विज्ञान, जीवनी आदि राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय महत्त्वका विषयवस्तुमा आधारित सामयिक लघु चलचित्र

३. दिइएका शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

इच्छाशक्ति, योगदान, सिर्जनशील, आदर्श, विषम, दाम्पत्य, शक्तिहीन, अशक्त, विभूषित

४. तलका कुनै दशओटा अनुकरणात्मक शब्दको प्रयोग गरी आफ्नो विद्यार्थी जीवनको वर्णन गर्नुहोस् :

भटपट, कुपुक्क, कुहुकुहु, सरासर, गद्गद, कल्याडमल्याड, गम्म, गुनगुन, घुटुक्क, थचक्क, चिटिक्क, चिटचिट, छनछन, जुरुक्क, भसङ्ग, टलक्क, टहटह, टम्म, टुप्लुक्क, टुलुटुलु, ढकमक्क, ढ्वाडढ्वाड, दर्दर, ध्यार, पुलक्क, प्वाक्क, फर्फर, भुसुक्क, मुसुमुसु, लटरम्म, लुरुलुरु, सलल, सुडँसुडँ, हस्याडफस्याड

बोध र अभिव्यक्ति

१. जीवनीको आदि, मध्य र अन्त्यमा आएका मुख्य मुख्य विषयवस्तुका बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।

२. दिइएका बुँदालाई जीवनीमा उल्लेख भएअनुसारको क्रममा मिलाउनुहोस् र तिनमा उल्लेख भएका विषयवस्तुबाट मुख्य मुख्य बुँदा टिप्नुहोस् :

- (क) हकिडको विद्यालयीय शिक्षा
- (ख) पृष्ठभूमि
- (ग) जन्म र आमाबुबा
- (घ) विद्यावारिधिको उपाधि
- (ङ) समग्र योगदान र देहावसान
- (च) हकिडले समय समयमा दिएका प्रेरणादायी वक्तव्य
- (छ) क्याम्ब्रिजमा खगोल अध्ययन संस्थानको सदस्यमा नियुक्ति
- (ज) क्याम्ब्रिजकै प्रसिद्ध पद 'ल्युकेसियन प्रोफेसर' मा नियुक्ति
- (झ) प्रेमसम्बन्ध, विवाह र दाम्पत्य जीवन
- (ञ) विभिन्न पुस्तक र शोधपत्रको प्रकाशन
- (ट) ब्रह्माण्डको उत्पत्ति र संरचनासम्बन्धी मौलिक मान्यता
- (ठ) पृथ्वीमा आइपर्ने सम्भावित विपत्तिबाट बच्न मानव समुदायलाई गरेको आग्रह
- (ड) हकिडले पाएका पुरस्कार र उपाधि

३. पाठ पढी दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

- (क) कस्तो परिस्थितिमा हकिड जन्मेका हुन् ?
- (ख) हकिडलाई लागेको रोगको नाम के हो ?
- (ग) हकिडको सर्वाधिक चर्चित पुस्तक कुन हो ?
- (घ) हकिडका आमाबुबा कुन कुन विषयका विद्वान् थिए ?
- (ङ) हकिडसँग रहेका तीन शक्ति के के हुन् ?
- (च) हकिडले कसरी सिङ्गो संसारलाई नै आश्चर्यचकित बनाए ?
- (छ) हकिडले ब्याकहोलका सम्बन्धमा प्रस्तुत गरेको मौलिक विचार के हो ?

४. रोग लागेपछि हकिडको जीवनमा शारीरिक रूपमा आइपरेका समस्यालाई क्रमबद्ध रूपमा प्रस्तुत गर्दै एउटा अनुच्छेद लेख्नुहोस् ।

५. दिइएको जीवनी अंश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

हकिड बाल्यकालदेखि नै निकै जिज्ञासु र सिर्जनशील स्वभावका थिए । कुनै पनि यान्त्रिक वस्तुलाई गहिरिएर हेर्ने, त्यसको भित्री संरचनालाई बुझ्ने र तिनबाट बन्न सक्ने नयाँ

वस्तुका बारेमा परिकल्पना गर्ने उनको बानी थियो । साथीहरूको सहयोग लिई उनले पुराना घडी तथा रेडियोका पार्टपुर्जाबाट कम्प्युटर बनाएका थिए र यसैबाट उनी अवधारणात्मक गणितीय समीकरणको समाधान गर्ने गर्थे । उनले आफूले खेल्ने गेम र हवाईजहाज, डुङ्गा आदिको नमुना पनि आफैं बनाएका थिए । यस्तो सिर्जनशील कार्यबाट प्रभावित भएका उनका साथीहरू हकिङ आफ्नो संसारको रचना गरेर त्यसलाई चाहिने नियम आफैं बनाउन सक्छन् भनेर उनलाई थप हौसला दिन्थे । उनका यस्ता कामबाट प्रभावित भएका शिक्षक उनलाई जन्मजात प्रतिभा भएको व्यक्ति मान्थे । साथीहरू चाहिँ उनलाई आइन्स्टाइन भनेर बोलाउँथे । घरमा बस्दा पनि उनी प्रायः शोधखोजमा नै तल्लीन भइरहन्थे । उनी आफ्ना साथीलाई लिएर साँझको समयमा घरको पछाडि जान्थे र आकाशका तारालाई हेरिरहन्थे । ब्रह्माण्डप्रतिको जिज्ञासाले उनलाई बाल्यकालदेखि नै घच्चच्याइरहेको थियो ।

प्रश्नहरू

(अ) हकिङ कस्तो स्वभावका थिए ?

(आ) हकिङलाई उनका साथीहरूले आइन्स्टाइन भन्नुको कारण के हो ?

६. दिइएको जीवनी अंश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

हकिङले पृथ्वीमा आइपर्ने सम्भावित विपत्तिबाट बच्न मानव समुदायलाई बारम्बार सचेत गराउने गर्थे । उनले परमाणुयुद्ध, विश्वव्यापी तापक्रम वृद्धि, प्रकृति विरुद्धका मानवीय गतिविधिको कारण पृथ्वीमा मानव जीवन खतरामा रहेको बताएका छन् । यसैले यसतर्फ समयमै सचेत हुन आग्रह गरेका छन् । यस्तै उनले मानिसलाई कृत्रिम बुद्धिमत्तापूर्ण रोबोटको निर्माणमा सचेत हुनुपर्ने बताएका छन् । कृत्रिम बुद्धिमत्तापूर्ण रोबोट मानिसको दिमागका उपज हुन् तर यिनीहरूको स्मरण र विश्लेषणात्मक सामर्थ्य मानिसको भन्दा धेरै हुँदै गइरहेको छ । मानिसले गर्न सक्ने सबै काम यी यन्त्रहरू सजिलै गर्न सक्छन् । यसैले उनी कृत्रिम बुद्धिमत्ताले मानिसलाई नभई मानिसले कृत्रिम बुद्धिमत्तालाई नियन्त्रण गर्नुपर्ने मान्यता बारम्बार दोहोर्याइरहन्थे ।

प्रश्नहरू

(क) पृथ्वीमा मानव जीवन खतरामा पर्नुका कारण के के हुन् ?

(ख) हकिङले मानिसलाई किन कृत्रिम बुद्धिमत्तापूर्ण रोबोटको निर्माणमा सचेत हुन आग्रह गरेका हुन् ?

७. समीक्षात्मक उत्तर लेख्नुहोस् :

(क) “दृढ इच्छा शक्ति, ज्ञानशक्ति र क्रियाशक्तिका सामु शारीरिक रोग शक्तिहीन हुन्छ ।”
यस भनाइलाई पाठका आधारमा पुष्टि गर्नुहोस् :

(ख) हकिडले मानवीय चेतनालाई नयाँ उचाइमा पुऱ्याउन गरेका योगदानको समीक्षा गर्नुहोस् ।

८. दिइएको अनुच्छेद पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

संसारको सृष्टि कहिले भयो ? कसरी भयो ? केबाट भयो ? सृष्टि हुनुभन्दा अघि के थियो ? आदि प्रश्नहरू प्रायः सबै व्यक्तिका लागि जिज्ञासाका विषय हुन् । यसैले सृष्टिसम्बन्धी विभिन्न दृष्टिहरू प्रस्तुत हुनु स्वाभाविकै हो । सृष्टिसम्बन्धी प्रस्तुत भएका विभिन्न दृष्टिमध्ये पूर्वीय वाङ्मयका वैदिक ग्रन्थ र आधुनिक भौतिक शास्त्रीहरूको सृष्टिसम्बन्धी दृष्टि निकै मिल्दोजुल्दो देखिन्छ । आधुनिक भौतिक शास्त्रीहरूले ब्रह्माण्डको उत्पत्ति सर्वाधिक घनत्वको अवस्थामा रहेको कुनै बिन्दुबाट भएको र त्यसको अन्त्य पनि त्यस्तै बिन्दुमा हुने बताएका छन् । उनीहरूले सर्वाधिक घनत्वमा रहेको त्यस बिन्दुलाई ब्याकहोल भनेका छन् । भौतिक शास्त्री आइन्स्टाइनले ब्याकहोलको अधिकतम गुरुत्व शक्तिका कारण त्यसभित्र छिरेको प्रकाशसमेत बाहिर ननिस्कने र त्यसले सबै चिज आफूमा समाहित गर्ने भएकाले त्यसको भार बढ्छ भन्ने धारणा राखेका थिए । पछि हकिडले अधिक गुरुत्व शक्तिले गर्दा ब्याकहोलभित्र हरेक चिजहरू खुम्चिएर खाँदिएर रहने र अन्त खुम्चिँदै जाँदा त्यसबाट विकिरण उत्सर्जन हुने तथा विस्तारै ब्याक होल नष्ट हुने बताए । विकिरण उत्सर्जन नगर्दा चाहिँ महाविस्फोटन भएर त्यसबाट नयाँ ब्रह्माण्डको सृष्टि पनि हुन सक्ने विचार व्यक्त गरे । भौतिक शास्त्रीको यो मान्यता ‘ऋग्वेद’ को सृष्टिसम्बन्धी दृष्टिसँग मिल्दोजुल्दो देखिन्छ । ‘ऋग्वेद’ मा ‘सृष्टिपूर्व अन्धकारबाट ढाकिएको सघन अन्धकार थियो । त्यसभित्र आफ्नो शक्तिपुञ्जबाट निर्मित एक अत्यन्त ऊर्जाशील तत्त्व थियो । यही तत्त्वबाट चारैतिर फैलिएको किरण नै पदार्थमा परिणत भई संसारको सृष्टि भयो’ भनिएको छ । ‘ऋग्वेद’ मा भनिएको अन्धकारबाट ढाकिएको ऊर्जाशील तत्त्व भौतिक शास्त्रीले भनेको सर्वाधिक घनत्वको अवस्थामा रहेको बिन्दुसँग मिल्छ । ‘ऋग्वेद’ मा उल्लेख गरिएको यही गतिशील र उर्जाशील तत्त्वलाई वेदान्त दर्शनले निर्गुण, निराकार ब्रह्म भनेको छ । वेदान्त दर्शनका अनुसार माक्राले आफ्नो सानो शरीरबाट ठुलो जालो बुनेर पुनः आफूमा विलीन गर्न सके भन्ने निर्गुण, निराकार र ऊर्जापुञ्जका रूपमा रहेको ब्रह्म नै चारैतिर फैलिएको किरणका माध्यमबाट जीवन जगत्का रूपमा परिणत हुन्छ । प्रलयकालमा चाहिँ सङ्कुचनका माध्यमबाट ब्रह्मले नै सम्पूर्ण जीवन जगत्लाई पुनः आफूमै समाहित गर्छ । यसैले वेदान्त दर्शनमा सृष्टि, स्थिति र प्रलयको कारकका रूपमा

ब्रह्मलाई लिइएको छ । भौतिक शास्त्रीहरूले पनि ब्याकहोलमा रहेका उर्जाशील क्वान्टम पुञ्जको विस्फोटन हुँदा ब्रह्माण्ड बन्ने र सङ्कुचन भएपछि पुनः क्वान्टम पुञ्जमा परिणत हुने बताएका छन् । यसैले भौतिकवादीले मानेको क्वान्टम पुञ्ज र वेदान्त दर्शनले स्विकारेको ब्रह्मविच निकै समानता रहेको देखिन्छ । वेदान्त दर्शनमा जीवन जगत्को सृष्टि, स्थिति र प्रलयको एकीकृत व्याख्या गर्ने 'ब्रह्मसूत्र' रहे जस्तै भौतिक शास्त्री हकिङ पनि ब्रह्माण्डको उत्पत्ति, संरचना र प्रलयको एकीकृत व्याख्या गर्ने सिद्धान्त बनाउने प्रयत्नमा थिए । यस कार्यमा उनी यसमा सफल हुन सकेनन् । उनले उत्तरवर्ती अनुसन्धाताका लागि मार्गचित्र भने कोरिदिएका छन् ।

प्रश्नहरू

- (क) आधुनिक भौतिक शास्त्रीहरूले ब्रह्माण्डको सृष्टि केबाट भएको बताएका छन् ?
- (ख) वेदमा सृष्टिको कारक केलाई मानिएको छ ?
- (ग) ब्रह्म र क्वान्टम पुञ्जविच के समानता रहेको छ ?
- (घ) वेदान्त दर्शनमा सृष्टि, स्थिति र प्रलयको एकीकृत व्याख्या गर्ने ग्रन्थलाई के नाम दिइएको छ ?

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ ६ सुन्नुहोस् र दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

- (क) भ्रमककुमारी के के गर्न सकिदन् ?
 - (अ) उभिन, हिँड्न र लेख्न
 - (आ) उभिन, हिँड्न र बोल्न
 - (इ) हेर्न र खाना खान
 - (ई) पढ्न र किताब पल्टाउन
- (ख) 'जीवन काँडा कि फूल' कृतिको कुन कुन भाषामा अनुवाद भएको छ ?
 - (अ) अङ्ग्रेजी, जर्मन, आसामी र हिन्दी
 - (आ) अङ्ग्रेजी, चिनियाँ, स्पेनिस र हिन्दी
 - (इ) अङ्ग्रेजी, चिनियाँ, आसामी र हिन्दी
 - (ई) अङ्ग्रेजी, चिनियाँ, आसामी र फ्रेन्च
- (ग) 'जीवन काँडा कि फूल' कुन विधाको कृति हो ?
 - (अ) कविता
 - (आ) उपन्यास
 - (इ) नाटक
 - (ई) आत्मकथा

२. भ्रमककुमारी घिमिरेको जीवनीबाट पाइने सन्देश के हो, आफ्नो प्रतिक्रिया व्यक्त गर्नुहोस् ।

१. पाठको पहिलो अनुच्छेदबाट सामान्यार्थक वाक्य टिप्नुहोस् ।
२. तलको अनुच्छेदबाट आज्ञार्थक एवम् सम्भावनार्थक वाक्य टिप्नुहोस् र तिनलाई इच्छार्थकमा बदल्नुहोस् :

पेम्बा र छिरिङ नामका दुई दाजुभाइमध्ये जेठो पेम्बा निकै मिहिनेती थियो भने कान्छो छिरिङ चाहिँ निकै अल्छी र बदमास पनि थियो । साह्रै बदमासी गर्न गर्न थालेपछि एक दिन दाइले भाइलाई सम्झाउँदै भन्यो, “भाइ, तिमी यसरी अल्छी नगर, आफ्नो क्षमतालाई सिर्जनशील काममा लगाऊ, मूर्ख साथीहरूको पछि नलाग, तिमी सुखी होऊ र सधैं प्रसन्न बन भन्ने मेरा चाहना छ ।” उसले भने दाइको कुरालाई वास्तै गरेन । आफ्नो कुरा नसुनेपछि दाइले पनि एकदिन भाइसित छुट्टिएर बस्ने विचार गर्‍यो र भाइलाई भन्यो, “हेर भाइ, सधैं एकै ठाउँमा बसेर हुँदैन । अब हामी छुट्टिएर बसौं ।” यसपछि दाइले भविष्यमा गर्ने कामको योजना बनाउँदै मनमनै भन्यो, “तरकारी खेती गरूँला, तरकारी बेचूँला, तरकारी बेचेर आएको पैसा जम्मा गरेर एउटा अर्को घर बनाउँला । आफू बसिरहेको घर भाइलाई दिउँला, त्यसपछि विहे गरूँला अनि श्रीमतीले पनि मलाई साथ देलिन । छोराछोरी जन्मलान्, आफूले पढ्न नपाए पनि उनीहरूलाई राम्ररी पढाउँला, पढेपछि जागिर खालान्, काममा पनि सघाउलान् । छोरीले आफ्नी आमालाई सघाउली अनि छोराको लागि मलाई सघाउला । परिवारका सबै जना विदाको दिन पारेर घुम्न जाउँला अनि जीवन कति मज्जाको हुन्छ होला ।” सोचेअनुसार उसले भोलिपल्टदेखि नै काम गर्न थालिहाल्यो । उसले जे जे सोचेको थियो केही वर्षपछि त्यो सबै पूरा पनि भयो ।

३. दिइएको अनुच्छेदबाट इच्छार्थक वाक्य टिप्नुहोस् र तिनलाई सम्भावनार्थकमा बदल्नुहोस् :

संसारका सबै व्यक्तिलाई आफूले पढ्न नपाए पनि आफ्ना छोराछोरीले राम्ररी पढ्नु र असल व्यक्ति बनुन् र समाजका लागि केही गरुन् भन्ने इच्छा हुन्छ । अमेरिकी राष्ट्रपति अब्राहम लिङ्कनले आफ्नो छोरो पढ्ने विद्यालयका प्रधानाध्यापकलाई एउटा चिठी लेखेर यस्तै इच्छा व्यक्त गरेका थिए, “मेरो छोराको समाजका सबै मानिस एकै किसिमका हुँदैनन् भन्ने कुरा बुझोस् । सित्तैमा कमाएको ५० डलरभन्दा परिश्रम गरी कमाएको एक डलर निकै मूल्यवान् हुन्छ भन्ने सम्झोस् । जतातिर हुल छ त्यतैतिर लाग्ने प्रवृत्तिले नछोओस् । ऊ दुःख र कष्टमा पनि खुसी रहन सिकोस् । ऊ आफ्नो बुद्धि र सामर्थ्यमा विश्वास गरोस् । यदि उसको उद्देश्य उपयुक्त र सही छ भने जस्तोसुकै विरोध भए पनि ऊ जिउज्यानले लागिपरोस् । उभिन्न सत्य र न्याय प्राप्तिका लागि सङ्घर्ष गर्न सक्ने दृढशक्तिको विकास होस् । ऊसँग

नम्र व्यहार गर्नुहोस् तर उसले टाउकामा टेक्ने गरी चाहिँ होइन । सम्झाउनुहोस् आगाको लप्काबाटै फलाम खारिन्छ । उसभित्र साहस, केही गरूँ र सबै एकआपसमा मिलौँ भन्ने भावना भइरहोस् ।”

४. दिइएको अनुच्छेदबाट सङ्केतार्थक वाक्य टिप्नुहोस् र तिनलाई आज्ञार्थकमा बदल्नुहोस् :

जीवनमा सफल हुन चाहने प्रत्येक मान्छेले ‘मिहिनेत गरे सफल भइन्छ’ भन्ने विचारका साथ अधि बढ्नुपर्छ । ‘काममा लागे असफल पनि हुन सकिन्छ’ भन्ने डर लिए कहिल्यै सफल हुन सकिँदैन । लडाइँमा लडे विजय प्राप्त हुन्छ भन्दै अधि बढेर सफल हुने व्यक्तिमध्ये नेपोलियन बोनापाट पनि एक थिए । मध्यम वर्गीय परिवारमा जन्मेका उनी नेपोलियन प्रथमका रूपमा फ्रान्सका राजा भए । पढाइमा हार नमाने विद्वान् बनिन्छ, लडाइँमा हार नमाने विजेता बनिन्छ भन्दै विद्यार्थी अवस्थामा पढाइ र सेनामा रहँदा लडाइँमा निरन्तर लागेका कारण उनी विद्वान् र विश्वविजेता दुवै बन्न सफल भए ।

५. दिइएको अनुच्छेदमा प्रयुक्त करण र अकरण क्रियापद पहिचान गरी टिप्नुहोस् :

सिद्धार्थ गौतम परिवार र राज्य त्यागेर घरबाट निस्केंका थिए । घरबाट निस्कँदा उनले मनमनै भने, “मलाई जीवनमा धनसम्पत्ति, राज्य केही चाहिँदैन । मैले रोग र शोकमाथि विजय प्राप्त गर्न सके पुग्छ ।” उनले प्रख्यात विद्वान्का उपदेश सुने तर आफूले चिताएको कुरा नपाएकाले उनी सन्तुष्ट हुन सकेनन् । यसपछि उनी एकान्त ठाउँमा गएर तपस्या गर्न थाले । उनले जाडो भनेनन्, गर्मी मानेनन्, वर्षाको मतलब गरेनन् । हरेक समय उनले रुखमुनि स्थिर भएर तपस्या गरिरहे । कठोर साधना गरेकाले नै उनी ज्ञान प्राप्त गर्न सफल भए र बुद्धका नामले संसारभर चिनिए । कोही पनि व्यक्ति कठोर साधनाबिना लक्ष्य प्राप्तिमा सफल हुन सक्दैन ।

६. दिइएका वाक्यलाई सामान्यार्थकमा बदल्नुहोस् :

तिमी परिश्रम गर, आफ्नो क्षमतालाई सिर्जनशील काममा लगाऊ, पढ्ने समयमा पढ, नबुझेको कुरा सोध, खेल्ने समयमा खेल । तिमी जहिलेदेखि मैले भनेको यो कुरा मानौला र गरौला त्यसपछि नै सुखी पनि होउला ।

७. दिइएका वाक्यलाई सङ्केतार्थकमा बदल्नुहोस् :

आज बादल लाग्छ । पानी पर्छ । हामी विद्यालय जान्छौँ । हामी पानीमा भिज्छौँ । बाटामा हिलो हुन्छ । हामी चिप्लिएर लड्न सक्छौँ । यसैले हामी सावधान भएर हिँडौँ र हिलामा पछारिनबाट बचौँ ।

८. दिइएको अनुच्छेदमा प्रयुक्त वाक्यका क्रियापदलाई करण भए अकरण र अकरण भए करणमा परिवर्तन गर्नुहोस् :

पहिले पहिले म धेरै पढ्थेँ । आरिफ चाहिँ गीत गाउँथ्यो । आजकल म गीत गाउँछु । ऊ चाहिँ खेल्छ । मलाई के लाग्छ भने मानिसको मन सधैं एकै किसिमको हुँदैन । समाज र समयअनुसार मानिसको मनमा परिवर्तन भइरहन्छ ।

९. इच्छार्थक क्रियापदको प्रयोग गरी 'मैले चाहेको नेपाल' शीर्षकमा एउटा अनुच्छेद लेख्नुहोस् ।

१०. दिइएको अनुच्छेदमा पदयोग र पदवियोगमा रहेका गल्ती पहिचान गरी शुद्ध बनाउनुहोस् :

म र राजाराम विश्वविद्यालय मा पढ्छौँ । मेरो घर भक्तपुर माछ । राजा रामको घर ललितपुर माछ । आइतबार देखि शुक्रबार सम्म हामी पढाइमा व्यस्त हुन्छौँ । शनिबार हामीघुम्न जान्छौँ । हामी कहिले उपत्यका भित्र र कहिले उपत्यका बाहिर घुम्नजान्छौँ । राजारामको बानी अनोठोछ । केही गरौँ भन्नु मात्र पछि, उसले गरि हाल्नु पछि, कुनै कुरा खाऊँ भन्नु मात्रै पछि उसले जसरी नै खानु पछि । आउने शनिबार हामी विराटनगर जानेछौँ । त्यहाँ हामी मुख्यमुख्य सबै ठाउँ पुग्नेछौँ । त्यहाँ मेरा कान्छाबुबाको घरपनि छ । भात सात र वास सासकालागि केही समस्या छैन । यस पटक को यात्रा मा मेरो माहिलोभाइ र माथिल्लोघर जेठो पनि सहभागीहुने कुरा छ ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. कक्षाका विद्यार्थी जीवनी लेखन र समीक्षा गरी दुईओटा समूहमा बाँडिनुहोस् । पहिलो समूहले आफ्नो समुदायमा योगदान गर्ने कुनै एक व्यक्तिको जीवनी तयार पारेर सुनाउनुहोस् र दोस्रो समूहले उक्त जीवनीको संरचना र सन्देश पक्षमा आधारित भई एक समालोचनात्मक लेख तयार पारी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

२. तपाईंको जीवनमा प्रभाव पार्ने विश्व समुदायका कुनै एक व्यक्तिको जीवनी खोजेर कक्षामा सुनाउनुहोस् र उक्त जीवनीबाट प्रभाव पर्नुको कारण पनि बताउनुहोस् ।